Salafisme in Nederland: diversiteit en dynamiek

Een publicatie van de AIVD en de NCTV

Inhoudsopgave

Inleiding

De aanhoudende crises in het Midden-Oosten en Noord-Afrika werken niet alleen ontwrichtend binnen de regio. Zij hebben ook gevolgen voor het transnationale religieuze domein. Relaties tussen bevolkingsgroepen en geloofsstromingen staan onder druk als gevolg van oorlogen, vluchtelingenstromen en politiek-religieus geïnspireerd radicalisme en terrorisme. Dit vertaalt zich naar toenemende spanningen binnen westerse maatschappijen. In het verlengde van deze ontwikkelingen staat ook het salafisme momenteel weer in de belangstelling van publiek, politiek en pers. De kaders waarbinnen wordt bepaald hoe de overheid zich verhoudt tot deze stroming in Nederland zijn in 2010 uiteengezet.[1] Sindsdien is zowel de externe context als de interne dynamiek binnen het salafisme veranderd. De vraag is in hoeverre nieuwe ontwikkelingen ten aanzien van het salafisme zich verhouden tot de destijds geschetste kaders. Deze publicatie schetst het salafisme in ons land in de actuele context.

Het salafisme als spectrum

Het *salafisme* is een verzamelterm voor een spectrum van fundamentalistische stromingen binnen de soennitische islam, die streven naar wat zij de 'zuivere islam' noemen. Deze stromingen beroepen zich op eenzelfde methode en kennen duidelijke overeenkomsten op hoofdpunten van geloofsleer en praktisering. Er zijn binnen het brede spectrum dat het salafisme omvat echter ook duidelijke verschillen in interpretatie en in de vertaling van de leerstellingen naar concrete politieke en sociale voorkeuren en gedrag.

De huidige salafistische stromingen vinden hun oorsprong op het Arabische schiereiland. Landen in de regio werken vooral sinds eind jaren `70 van de vorige eeuw ook zeer actief aan het verspreiden van hun specifieke visie op de islam naar westerse landen. Het salafistisch missiewerk kreeg de vorm van stichtingen, scholen en moskeeën en van wervingsmateriaal voor een internationale 'markt'. Internationaal bestaan nauwe contacten tussen aanhangers van de salafistische beweging, zodat gebeurtenissen uit het Midden-Oosten vaak direct doorwerken in de salafistische beweging in westerse landen. Deze banden worden onder meer gevormd door het ter beschikking stellen van les- en wervingsmateriaal (in toenemende mate ook online), het financieren van stichtingen en moskeeën, het uitwisselen van imams en sjeiks en het faciliteren van religieuze studie.

1 Brief aan Tweede Kamer gedateerd 12 december 2009: Salafisme in Nederland (29 924, nr. 45). Zie voor een eerdere analyse bijvoorbeeld NCTb 2008 en 'Weerstand en tegenkracht. Actuele trends en ontwikkelingen van het salafisme in Nederland', AIVD 2009.

‘Het salafisme’ wordt vaak gelijkgesteld aan ‘de orthodoxe islam’, maar salafistische stromingen verwerpen juist de gedurende vele eeuwen ontwikkelde islamitische tradities en wetscholen – en daarmee de islamitische orthodoxie. Het teruggrijpen op een geïdealiseerd islamitisch verleden op basis van een letterlijke lezing van de religieuze bronnen maakt het salafisme tot een *fundamentalistisch* spectrum, waarbinnen de verschillende stromingen bovendien – ieder voor zich – een exclusieve claim leggen op authenticiteit: salafisten zeggen de ‘zuivere’ of de ‘ware’ islam te vertegenwoordigen. De stromingen zijn gericht op morele ‘heropvoeding’ van moslims en maatschappij en op het ‘zuiveren’ van het geloof van gepercipieerde ‘nieuwlichterij’ en als vijandig ervaren ‘ketterij’. Dit streven kan leiden tot een van de buitenwereld afgegrensde levensstijl, die evenwel voor de daartoe aangetrokken personen een duidelijke identiteit en groepsbinding biedt en een mogelijkheid om als individu een persoonlijke bijdrage te leveren aan een hoger doel.

Binnen het salafistische spectrum worden globaal drie richtingen onderscheiden. Dit onderscheid is terug te voeren op de verhouding van deze stromingen ten aanzien van de regimes in islamitische landen.

- Het *a-politiek salafisme* kenmerkt zich door een afkeer van chaos, verdeeldheid en revolutie en legt de nadruk op het persoonlijke religieuze leven en de afzondering van de niet-islamitische samenleving. Deze substroming tracht de ‘zuiver-islamitische samenleving’ primair te bereiken via *dawa* (prediking) en het geven van het ‘goede voorbeeld’.
- Het *politiek salafisme* propageert een grotere maatschappelijke betrokkenheid en heeft een sterker politiek engagement. Deze substroming richt zich actief op het bereiken van haar religieus geïnspireerde politiek-maatschappelijke doelen, eveneens via *dawa*.
- De meest extreme vorm van het salafisme is het *jihadi-salafisme.* Kenmerkend voor deze substroming, die een van de belangrijkste componenten vormt van het huidige gewelddadige jihadisme, is het verketteren van andersgelovigen (*takfir*) en de goedkeuring van het gebruik van geweld (waarbij over de exacte invulling van deze beide thema’s binnen het jihadi-salafisme veel discussie bestaat).[2] Daarbij moet worden opgemerkt dat ook jihadi-salafisten regelmatig dawa-activiteiten ondernemen.

Er bestaat dus een belangrijke scheidslijn tussen het jihadi-salafisme, dat geweld goedkeurt, enerzijds, en het a-politiek en politiek salafisme anderzijds.

---

[2] ‘Het mondiaal jihadisme. Een fenomeenanalyse en een reflectie op radicalisering’, NCTV 2014.

Hoewel er tussen en binnen de salafistische stromingen duidelijke overeenkomsten zijn op het gebied van centrale leerstellingen en praktisering, zijn er ook grote verschillen. Het streven naar 'zuiverheid' leidt tot felle discussies, ook tussen vertegenwoordigers van dezelfde substroming. Een centrale autoriteit is niet aanwezig. Er bestaan verschillen in (de conclusies die men trekt uit) de interpretatie van de bronteksten. Ook zijn er grote verschillen in de concrete doelen die aanhangers van de salafistische stromingen nastreven en de middelen die zij daarvoor geëigend achten. De houding in de praktijk ten aanzien van het democratische systeem kan sterk uiteenlopen. Andere fundamentele verschillen richten zich op de opstelling ten opzichte van de Arabische regimes of de politieke en sociale gedragingen in niet-islamitische landen zoals Nederland. Het salafisme kent bovendien – net als andere religies – ook extremistische exponenten.

Het salafistische spectrum maakt deel uit van de soennitische islam, en het is op basis van gedragingen soms lastig om vast te stellen waar de grens ligt tussen een orthodoxe soenniet en een salafist. Salafisten zullen zichzelf soms niet zozeer 'salafistisch' noemen, maar 'moslim' of 'zuivere moslim'. Hiermee kunnen zij enerzijds een breder publiek trekken, maar anderzijds ook onterecht op buitenstaanders de indruk wekken dat hun invloed verder strekt dan de eigen achterban. Binnen het salafisme is sprake van zeer uiteenlopende rollen zonder vast omschreven verantwoordelijkheden, van particulier gelovigen tot docenten en predikers. Het handelen vanuit deze verschillende rollen kan ook uiteenlopen, van denken, via actief uitdragen, tot aanzetten of zelfs dwingen. Dit handelen kan binnenskamers plaatsvinden, maar ook daarbuiten, op meer of minder actieve wijze. Ook is het niet vanzelfsprekend dat de opinie van een geleerde door de gelovigen wordt gedeeld of overgenomen. De mate van invloed van geleerden kan daardoor fluctueren en is zeker geen statisch gegeven. Daarnaast hebben salafistische predikers en moskeeën vaak (deels ook om praktische redenen) een veel breder, niet-salafistisch publiek. Bezoekers van salafistische conferenties en moskeeën zijn niet noodzakelijkerwijs salafist, laat staan politiek-radicaal in hun opvattingen.

Het ontbreken van een centrale autoriteit en de verschillen van mening over de toepassing van de leerstellingen binnen de hedendaagse context zorgt voor interne fragmentatie binnen het salafistische spectrum. Naast diversiteit in interpretatie bestaan er bovendien verschillen die voortkomen uit strategische overwegingen, pragmatisme of opportunisme. Standpunten zijn soms dubbelzinnig of tegenstrijdig en kunnen veranderlijk zijn al naar gelang de context. De hierboven gegeven schematische indeling in drie salafistische stromingen is vooral een model waarbij de scheidslijnen tussen de diverse richtingen in de praktijk zeker voor buitenstaanders vaak verre van eenduidig zijn.

Actuele schets van de salafistische beweging in Nederland

De salafi-beweging vormt een minderheid onder de soennitische moslims in Nederland. Het precieze aantal 'volgelingen' is niet vast te stellen vanwege de eerder beschreven diversiteit en diffuse begrenzing van de beweging. Salafistisch missiewerk is sinds eind jaren `80 actief in Nederland met onder meer moskeeën en stichtingen voor onderwijs en welzijn. De beweging kent een professionele informatieverstrekking; een groot deel van het voor een Nederlands publiek toegankelijke lesmateriaal over de islam, vooral ook op internet, sluit aan bij een salafistische visie. Dit draagt bij aan de populariteit van de salafistische stromingen onder jongeren en bekeerlingen in Nederland. De salafistische beweging bedient zich van een breed instrumentarium aan communicatiemiddelen om een transnationaal publiek te bereiken; bijvoorbeeld via internet en sociale media, maar ook satelliet-televisiezenders, of conferenties en cursussen met gastpredikers. Dit draagt bij aan de brede verspreiding van salafistisch gedachtegoed en aan de groei van de (potentiële) aanhang.

Het salafistische spectrum in Nederland is deels georganiseerd in structuren, die zowel de a-politieke als de politieke stromingen vertegenwoordigen. Hierbij valt te denken aan salafistische moskeeën en stichtingen, maar ook aan salafistische invloed binnen het bestuur van andere moskeeën. Er zijn nauwe contacten tussen delen van de salafistische stromingen in Nederland en salafistische personen en structuren in het Midden-Oosten, die binnen delen van het spectrum kunnen leiden tot (ongewenste) beïnvloeding. Missiewerk en mobilisatie voor deze stromingen vindt ook plaats buiten de bekende salafistische centra om. Bezoekers van salafistische lezingen en predikers beperken zich bovendien vaak niet tot één enkele moskee of prediker. Naast de centra met een min of meer officiële signatuur zijn ook 'onafhankelijke' jongerenpredikers actief die door het hele land lezingen geven. Via internet is een groot aanbod beschikbaar. Intussen beweegt het jihadi-salafistische segment zich ook buiten de formele structuren om. Ook in de wijze van organiseren vertoont het salafistische spectrum dus grote verschillen.

Een aantal jaar geleden stelde de AIVD vast dat de groei van het Nederlandse salafisme stagneerde. De dienst concludeerde in 2009 dat salafistische moskeeën, hoewel zij een onverdraagzame, isolationistische en antidemocratische boodschap bleven uitdragen, niet langer fungeerden als voedingsbodem voor jihadistisch terrorisme. Extremisme werd actief uit en door de moskeeën geweerd onder druk van het publieke debat, het overheidsbeleid en de weerstand binnen de moslimgemeenschappen. De keerzijde van deze

ontwikkeling werd destijds ook geschetst: een mogelijke trek van uit de moskee verdwenen jihadisten naar een alternatief predikerscircuit of naar het internet.[3]

Sinds deze vaststelling in 2009 hebben zich veranderingen voorgedaan in zowel de nationale en internationale context als de interne dynamiek van de salafistische beweging. De AIVD constateerde in 2014 dat het salafisme in Nederland weer groeit.[4]

Binnen de **externe context** spelen internationale ontwikkelingen een grote rol. De dynamiek binnen het salafistische spectrum in Nederland wordt onder meer bepaald door externe factoren zoals de oorlog in Syrië en de toegenomen politieke instabiliteit in het Midden-Oosten. Het uitroepen van het 'kalifaat' door ISIS in 2014 werkt daarbij als een extra katalysator voor een mogelijk groeiende ontvankelijkheid van sommige jonge moslims voor salafistisch gedachtegoed. Conflicten in de regio, in het bijzonder oplopende spanningen op het breukvlak tussen de sjiitisch en soennitisch islamitische invloedssferen, lijken ook in het Westen een impuls te geven aan het salafistische zendingswerk. Vooral de politiek-salafistische stroming haakt aan bij breed levende verontwaardiging over de conflicten in het Midden-Oosten.

Met de behandeling van actuele politieke kwesties, die zij in een religieus kader plaatsen, sporen sommige salafistische predikers aan tot een grotere maatschappelijke betrokkenheid en een sterker politiek-religieus engagement van Nederlandse moslimjongeren bij de conflicten in Noord-Afrika en het Midden-Oosten. Wanneer de aandacht voor deze politieke kwesties gepaard gaat met veroordeling en verkettering van andersgelovigen zoals sjiieten en joden, kan sprake zijn van onverdraagzaamheid, aantasting van de democratische rechtsorde en van strafbare uitingen wanneer sprake is van haat zaaien of oproepen tot geweld.

Deze internationale ontwikkelingen hebben niet alleen hun effect gehad op de wijze waarop het salafisme zich in Nederland manifesteert, maar ook hoe hier door de omringende samenleving naar wordt gekeken. Sinds 2009 was de aandacht voor het salafisme enigszins afgenomen. De ontwikkelingen in Syrië en Irak en de uitreis van Nederlanders om deel te nemen aan de gewapende strijd in dit gebied, hebben gezorgd

3 'Weerstand en tegenkracht. Actuele trends en ontwikkelingen van het salafisme in Nederland', AIVD 2009.

4 Zie hoofdstuk 4 van de publicatie 'Transformatie van het jihadisme in Nederland. Zwermdynamiek en nieuwe slagkracht', AIVD 2014, en AIVD jaarverslag 2014.

voor grotere zorgen aangaande het jihadisme in ons land. In het verlengde daarvan is hernieuwde aandacht voor het salafisme, als mogelijke voedingsbodem voor radicalisering, begrijpelijk.

Salafistische conferenties, het optreden van salafistische predikers en de financiering van moskeeën roepen in de samenleving vaak vragen op over de verhouding tussen salafisme en jihadisme. De keerzijde van deze hernieuwde aandacht is dat 'het salafisme' in discussies soms wordt gereduceerd tot de meest extremistische exponenten ervan. Bovendien lijkt het salafisme deels bepalend voor het beeld dat bij delen van de samenleving bestaat van de (orthodoxe) islam. Deze beelden leiden tot toenemende polarisatie tussen bevolkingsgroepen.

Deze veranderde maatschappelijke context heeft diverse gevolgen gehad voor de **interne dynamiek** binnen het salafistische spectrum in Nederland. Sinds 2009 heeft de ontwikkeling van het 'alternatieve circuit' zich doorgezet. De salafi-beweging is meer dan voorheen 'genetwerkt'; de rol van internet en van onafhankelijke predikers is toegenomen. Zelfbewuste jonge predikers zoeken in een gepolariseerd klimaat actiever de schijnwerpers met uitlatingen die bewust de grenzen van de door de overheid gehanteerde kaders[5] opzoeken. Dit kan ruimte bieden voor radicalisering. De AIVD heeft recent gesteld dat salafistische en jihadistische personen zich meer dan voorheen op dezelfde plaatsen vertonen.[6] Het is tevens belangrijk te beseffen dat de salafistische beweging in zekere zin ook een emancipatoire rol heeft voor sommige jonge moslims. Zij nemen in korte tijd slechts enkele aansprekende onderdelen van de salafistische leer over, zoals de levensstijl en groepsidentiteit of het afstand nemen tot de westerse samenleving en de afkeer van de democratie, zonder zich verder te verdiepen in de grote inhoudelijke en praktische verschillen die er binnen het salafistische spectrum bestaan. Zeker wanneer predikers zich niet expliciet tegen deelname aan de gewapende strijd uitspreken, kan dit mogelijk tot gevolg hebben dat dergelijke jongeren makkelijker het jihadisme omarmen.

De gevestigde salafistische orde lijkt zich sinds 2009 meer ruimte te veroorloven in het opzoeken van de grenzen van de kaders die de Nederlandse overheid hanteert. De AIVD wees in 2014 op een zekere ambivalentie in de houding van gevestigde salafistische

---

5 Zie pagina 11, 'De democratische rechtsorde als te beschermen belang' voor deze kaders.

6 Zie hoofdstuk 4 van de publicatie 'Transformatie van het jihadisme in Nederland. Zwermdynamiek en nieuwe slagkracht', AIVD 2014.

voormannen ten aanzien van de gewapende strijd in Syrië.[7] Deze houding kan het tegengaan van radicalisering bemoeilijken. Ook voorbeelden van onverdraagzaamheid, onverdraagzaam isolationisme en ondemocratische activiteiten zijn de afgelopen tijd zichtbaar geworden. De zorg bestaat dat hierbij geen sprake is van incidenten, maar van breder gedeelde sentimenten.

Een aantal salafistische centra beschikt over de organisatorische infrastructuur en het financiële vermogen om hun invloed uit te breiden. Dit is bijvoorbeeld terug te zien in het toenemende aantal lesactiviteiten dat vanuit salafistische welzijnsorganisaties plaatsvindt. Zorgen over de invloed van de salafistische stromingen in Nederland komen ook tot uiting in berichten over moskeeën waar vaak jongere salafistische facties meer invloed lijken te verkrijgen in het bestuur.

Voorbeelden van onverdraagzaamheid, onverdraagzaam isolationisme en ondemocratische activiteiten:

- een jonge prediker die op internet mensen onder druk zet niet te gaan stemmen voor de gemeenteraadsverkiezingen, omdat dit 'afgoderij' is;
- een salafistische voorman die op Facebook moslims die de actie 'Je suis Charlie' steunen, gelijk stelt aan afvalligen;
- een conferentie die buitenlandse predikers uitnodigt die in preken op internet hebben opgeroepen tot afwijzing van joden en sjiieten;
- een stichting voor 'islamitisch onderwijs' leert: "In Nederland wordt kinderen geleerd dat iedereen gelijk is, moslims, joden en christenen. De islam leert ons het tegenovergestelde."

Intussen ontstaat er geregeld maatschappelijke controverse over het optreden van buitenlandse predikers en gastsprekers in moskeeën. Buitenlandse, maar ook binnenlandse of niet-visumplichtige predikers uit Europa worden kritisch beschouwd door (lokale) overheid en media. De moskeeën die deze predikers uitnodigden zagen veelal geen aanleiding om hun verzoek in te trekken naar aanleiding van ontstane commotie. Voor jonge, zelfbewuste en onafhankelijke Nederlandstalige predikers is de maatschappelijke controverse geen reden zich terughoudend op te stellen. Zij stellen zich activistisch op en spreken letterlijk de taal van hun (jongere) publiek. Commotie alleen is voor hen

[7] Zie hoofdstuk 4 van de publicatie 'Transformatie van het jihadisme in Nederland. Zwermdynamiek en nieuwe slagkracht', AIVD 2014.

niet voldoende aanleiding zich te matigen. Zij eisen hiervoor duidelijke wettelijke gronden.

De democratische rechtsorde als te beschermen belang

In 2010 is beschreven hoe de overheid zich verhoudt tot de salafi-beweging in Nederland.[8] Twee belangrijke uitgangspunten gelden voor het overheidshandelen ten aanzien van religieuze groepen en stromingen in de samenleving: grondrechten en vrijheden gelden voor iedereen, en de overheid is neutraal in godsdienstzaken. Dit betekent dat het niet aan de overheid is om te bepalen welke religieuze standpunten juist of niet juist zijn en wie de waarheid in pacht heeft. In de grondwet is vastgelegd dat burgers vrij zijn een levensbeschouwelijke (geloofs)opvatting aan te hangen en uit te dragen. Dit geldt ook voor opvattingen die bijvoorbeeld orthodox of fundamentalistisch zijn.

Dit wordt anders wanneer men zich op basis van levensbeschouwelijke of politiek-religieuze opvattingen keert tegen de democratische rechtsorde en de erkende mensenrechten. Het wordt problematisch wanneer levensbeschouwelijke of politiek-religieuze opvattingen uitmonden in antidemocratische doelen die bovendien met gebruik van ondemocratische middelen worden nagestreefd. Wat betreft de *antidemocratische doelen* kan gedacht worden aan het nastreven van een politiek systeem waarin sommige bevolkingsgroepen minder rechten hebben dan andere. *Ondemocratische middelen* zijn onder meer:

- het gebruik van geweld;
- het aanzetten tot haat en discriminatie van andersdenkenden en andersgelovigen;
- het verspreiden van angst- en vijandsbeelden;
- het uitoefenen van intimidatie en psychologische druk;
- het stelselmatig verstoren en ondermijnen van de instituties van de democratische rechtsstaat;
- het verwerpen van het gezag van de overheid en in plaats daarvan een eigen rechtssysteem in toepassing trachten te brengen;
- het op heimelijke wijze trachten te verwerven van invloed op besluitvormingsprocessen van de overheid.

Binnen een vitale democratie kan ruimte bestaan voor personen en groepen die om politieke of religieuze redenen kritisch staan tegenover het democratische systeem. Zij hebben de ruimte het ideaal van een in hun ogen betere rechtsorde uit te dragen en na te streven. Tegelijk zijn ook zij gehouden aan de kaders, de instituties en de wet- en

[8] Brief aan Tweede Kamer gedateerd 12 december 2009: Salafisme in Nederland (29 924, nr. 45).

regelgeving van de democratische rechtsorde. Deze ruimte kan zich uitstrekken tot het vinden en uitdragen dat er misschien een betere rechtsorde mogelijk is, maar raakt haar grens wanneer vanuit dergelijke opvattingen het democratische systeem in de praktijk wordt verstoord of ondermijnd. Hoewel de betreffende gedragingen niet altijd in strijd zijn met de wet, kan de democratische rechtsorde in bredere zin in het geding komen door personen die een antidemocratische politieke agenda voeren en daartoe ondemocratische methoden gebruiken. Wanneer het 'belang' democratische rechtsorde op bovengenoemde manieren aangetast dreigt te worden, is het aan overheid en samenleving, ieder op hun eigen wijze en binnen de kaders van de grondwet, om weerstand te bieden.[9] Daarbij geldt dat anti- en ondemocratische tendensen niet alleen of zelfs niet hoofdzakelijk als een veiligheidsprobleem moeten worden gezien.

Voor alle anti- en ondemocratische tendensen op basis van religieuze, levensbeschouwelijke en politieke opvattingen geldt één beoordelingskader, ter bepaling of de overheid wel of geen rol heeft.

Uitgangspunten zijn daarbij:
- grondrechten en vrijheden gelden voor iedereen;
- de overheid is neutraal in godsdienstzaken.

De overheid heeft daadwerkelijk een rol wanneer:
1. de wet wordt overtreden;
2. het functioneren van de democratische rechtsorde in het geding komt;
3. de verhoudingen tussen burgers onderling in het geding komen (sociale cohesie, integratie en open samenleving dreigen aangetast te worden).

Salafistische geloofsuitgangspunten kunnen, wanneer zij in de praktijk worden gebracht, op diverse wijze en in verschillende mate aanleiding geven tot anti- en ondemocratische activiteiten. Dit is niet alleen het geval bij de substroming binnen het salafisme die jihadistisch geweld goedkeurt. Ook bij de eerder beschreven substromingen die hun geloofsidealen primair willen bereiken via *dawa* (prediking) kan sprake zijn van het actief nastreven van antidemocratische doelen en gebruik van ondemocratische middelen.

---

9 Voor een beschrijving van het 'belang' democratische rechtsorde, zie de AIVD-publicaties 'Van dawa tot jihad' (2004), p. 10-15 en 'Radicale dawa in verandering' (2007), p. 60-63.

Het actief praktiseren van de salafistische geloofsleer kan op gespannen voet staan met de fundamenten van de democratische rechtsorde. Vanuit de *tawheed*-gedachte ('eenheid van God') wijst de geloofsleer de democratie als politiek systeem principieel af; wet- en regelgeving die niet van God gegeven is, mag niet worden erkend. De meeste salafisten accepteren echter de Nederlandse democratische rechtsorde. Salafisten hebben vaak het ideaal van een rechtsorde gebaseerd op de sharia, maar in de praktijk vertaalt dit zich bij de meeste volgelingen niet in daadwerkelijke buitenwettelijke inspanningen om de sharia in te voeren of in pogingen tot omverwerping van de democratische rechtsorde.

Hoewel binnen de substromingen die *dawa* vooropstellen jihadistisch geweld op theologische en politieke gronden als niet opportuun wordt gezien, kan de prediking binnen deze substromingen concreet leiden tot onder meer:

- afwijzing van de democratische rechtsorde;
- onverdraagzaamheid: het actief uitdragen van en oproepen tot intolerantie, discriminatie en haat tegen andere groepen, waaronder antisemitisme, antisjiisme;
- onverdraagzaam isolationisme: het streven naar een eigen 'enclave' waarin personen die zich niet willen conformeren niet welkom zijn en waar door middel van intimidatie alle vormen van dissidentie worden tegengewerkt.

Daarnaast kunnen *dawa*-salafistische leerstellingen een voedingsbodem zijn voor radicalisering en extremisme. Er bestaan grote verschillen in de mate waarin en de wijze waarop hier in de praktijk sprake van is.

Een van de salafistische basisprincipes, het leerstuk van *al-wala wa-l-bara* (loyaliteit en afkeer, vaak uitgelegd als afstand houden tot iedereen die niet dezelfde interpretatie van de *tawheed* volgt), vormt de basis voor een keuze voor strikt maatschappelijk isolement en bovendien een onverdraagzame en polariserende houding jegens andersdenkenden. Op basis hiervan wijzen sommige salafisten een samenleving gebaseerd op respect voor verscheidenheid af. Hierdoor worden tegenstellingen tussen bevolkingsgroepen benadrukt en vergroot. In de praktijk passen velen dit leerstuk echter niet in een dergelijke strikte interpretatie toe.

Conclusies

De aard van ‘het’ salafistische gedachtegoed is niet wezenlijk veranderd sinds 2009. De context is echter wel veranderd, en daarmee enerzijds de uitingsvormen en de ‘ruimte’ die het salafistische spectrum zich veroorlooft, en anderzijds de zorgen over het salafistische gedachtegoed. Hoewel het salafisme diverse schakeringen kent, wijzen de voorbeelden van het actief overdragen van onverdraagzame, isolationistische, antidemocratische en polariserende opvattingen door salafistische predikers op een zorgelijke ontwikkeling, evenals de (hernieuwde) vaststelling dat aspecten van het salafisme voor sommige aanhangers kunnen bijdragen aan radicalisering naar gewelddadig jihadisme.

Ondanks de schijnbare rigiditeit van het gedachtegoed is de salafi-beweging dynamisch en divers. Het zou mede hierom onwenselijk zijn om het gehele salafistische spectrum te brandmerken als een probleem. Onder een grote groep van moslims kan dit juist leiden tot onbegrip en weerstand, omdat het de perceptie zou kunnen voeden dat moslims in generieke zin worden gezien als ‘probleem’. Een dergelijke perceptie kan tevens voeding geven aan een nu reeds breed levend beeld dat de Nederlandse overheid ten aanzien van de islam ‘met twee maten meet’. Dit kan leiden tot een (verdere) terugtrekking in eigen kring en een vermindering van transparantie en openheid. Een ander negatief neveneffect van een ongedifferentieerde benadering kan bovendien zijn dat niet-moslims de islam in toenemende mate zullen gelijkstellen met ‘het salafisme’, wat polarisatie in de hand kan werken.

De in 2010 uiteengezette kaders zijn nog steeds bruikbaar voor het bepalen van de houding van de Nederlandse overheid ten aanzien van het salafistische spectrum. Recente ontwikkelingen, zowel in de externe context (conflict in Syrië, uitreizigers) als binnen de interne dynamiek (meer ruimte nemen om de grenzen van de kaders op te zoeken) maken een hernieuwde en geïntensiveerde aandacht voor dit fenomeen gewenst.

De verwachting is dat vragen over de aard en omvang van de activiteiten van salafistische predikers en centra en de relatie met het jihadisme aanhoudend in de aandacht van pers, publiek en politiek zullen blijven staan. De maatschappelijke commotie rond dit thema kan positieve en negatieve gevolgen hebben. Aan de ene kant lijken sommige islamitische instellingen inmiddels meer stil te staan bij het uitnodigen dan wel weren van predikers voor lezingen in Nederland. Een opleving van de discussie over het salafisme kan echter ook leiden tot verdere maatschappelijke polarisatie en spanningen en kan bovendien internationale relaties met landen van herkomst van salafistische predikers op scherp zetten.

Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
Postbus 20010
2500 EA Den Haag
www.aivd.nl

Nationaal Coördinator
Terrorismebestrijding en Veiligheid
Postbus 20011
2500 EA Den Haag
www.nctv.nl

September 2015